

Jobbágyok unokái

(Elbeszélő költemény, részlet)

I.

Úgy nyílt fel velem anyám forró öle,
Mint hajnalra kelt, kerek, fehér kenyér.
»Nagyra nőjj!« — mondta a tudós, selypes szüle
És bókolt rá macskánk a kemence fején.
Akkor már harmincéves volt az anyám
S velem öten lettünk a cselédanyán.

Harmadnap hajnalban keresztelni vittek.
Szép Julcsa néném volt a keresztanyám.
Érett két melle közt fejem úgy pihent meg,
Mint pöttöm méhecske két rózsza falán.
S utánunk néztek, míg kocsink vágatott,
A nyár, a porfelhő s az asztagok.

Bent a bő szenteltvíz szemem közé lötytyent
S míg a pap mormogott, a néném pirult.
Később így csitított: »Azért kaptál többet,
Mert mi nem fizettünk...« A kocsis vidult,
Ahogy ezt hallotta, majd tűzbekapott,
S ha néném nincs, tán megveri a papot.

Így csak a szépfarú, jó lovakra vágott,
Szidva a sarki zsidót, meg a borát.
Szép néném kacagva himbált egy virágot
S a kék égbe harapta fehér fogát.
Szén hajában piros pántlika égett,
S szemébe merültek a színes rétek.

Messziről zümmögtek sárga cséplőgépek,
Mint fizetett, álnok, szédült darazsak.
Porral szórták be szemét a cséplő népnek,
Hogy meg ne lássák a gyilkos parazsat,
Mely szikraként szisszent a garat fölött,
Hol hasas zsákokat a kulcsár kötött.

... Megnyúlt a gyeplő, a lovak lomhán ringtak,
Mellettünk a rét álmosítón fortyant.
Pajkos szép lánynéném nem tapsolt a gyíknak,
S nem látta az ürgét, hogy' piheg a lyukban —
Feje rámhajolt, mint a tányérrózsza,
Dőfködte arcom melle kis bimbója.

Úgy jöttek felénk a fehér s tarka házak,
Mint délibáb vizén úszó tehének.
Foltjuk közt egyetlen piros szín se lázadt,
Mert cselédnek nádból rakták a cserepet.
Hétfői nap volt az, s mégis csak ünnep,
Ahogy apám-anyám fogadott minket.

Ángyom az ajtóban seprőt tett le hasmánt,
És néném nevetve mondta az igét:
»Vittük a pogánykát, hoztuk a báránykát!«
S elsőnek apámat kínálták: »Igyék!«
Aztán, hogy sorra járt a borosüveg,
Jól nekivágták a ház küszöbinek.

Anyám felneszelt a furcsa dáridóra
S örömtűz csillant meg kökényszín szemén.
Átvett, majd eltakart tiszta takarója
És könny és vér buggyant első csepp tején.
Akkor már harmincéves volt az anyám
S velem öten lettünk a cselédtanyán.

II.

Hosszú őszt ígért a füleskalendárjom,
És bő áldást a vénasszonyok nyara.
A fecskék elszálltak úgy szeptember tájon
S a kiszolgált legények jöttek haza.
Anyánk estelente már hármunknak szabott
Kék, piros köténykét s kicsi satyakot.

Míg édesapám a kokoricát szedte,
Ő varrt, mosott, főzött és napszámba járt.
Október végén már úgy osont a kertbe,
Mert más nem volt tűzre, csak deszkapalánk.
Sok asszonyi öröm őt elkerülte,
Úgy élt ott köztünk, mint hamupipóke.

Apámat szombaton szép cipóval várta,
Ágyukba szűz szalmát tett ünnep előtt.
Asztalán legtovább világolt a lámpa,
Mert az éjszaka sem kímélte őt.
Apám miatt bóbiskolt bölcsőm felett,
Csitított és dúdolt bús énekeket.

Szebben szólt ilyenkor ajkáról az ének,
Mint mikor napszámba kék szilvát szedett,
És nem szólt másnak, csak a gazda fülének,
Hogy meg ne ehessen egyetlen szemet...
Keblében azért mégis mindig hozott
S rajta két bátyám vígan osztozott.

Velük sok volt a baj, mert Báics, a gazda
Mást sem csinált, csak naphosszakat aludt,
S a kis Pistát egyszer halálra zavarta,
Ki kis nyilával belötte a zsalut...
Jó anyánk akkortájt meg se védhette,
Mert piacra járt be kétszer hetente.

Haszonra vásárolt tojást, tyúkot, libát,
Míg engem féltőn másokra otthagyt,
És szólt hozzám ki-ki egy-egy jó szót, kivált
Julcsa néném s a koppasztóasszonyok.
Keblükhöz vettek, megcsípték az arcom
S énekeltek is, éles torokhangon.

Rozi néném reggel mindig kávét evett
S addig vártak rá a nagyszájú kofák.
Szőnyeges szobája tágas volt és meleg,
S keze hideg, ahogy a pénzt adta át.
Ősz öregapám is féllábon várta,
Hogy pár dinárocskát kap pálinkára.

Széles gazd'asszonyok hoztak hozzá vaját,
Csendőrmester is tisztelgett neki.
Fényezett ágyában fíz díszpárna dagadt,
S mindenki tudta, hogy sosem ő veti.
Akkor már csipősek voltak a napok
S tőle anyám néha pár rongyot kapott.

Édesanyja, az én vak, jó öreganyám
Motozva görnyedett néném lába körül,
Számolta a tojást, s nem is tudta talán.
Hogy mellette anyám könnyeket törül...
Mi csak szolgáltuk, nála volt az isten,
Hideg markában, hideg vertezüstben.

Este édesanyám rozsdás pléhkrisztusnak
Panaszolta sorsát kifelé menet,
S a csöndnek gyönt, melyre a bús, nagy
napostya úgy hullt, mint utolsókenet.
S hulltak a dülön kis akáclevelek,
Mint megannyi tétova, lány lehelet.

Kétoldalt csörgött a kukoricatábla,
És bár a por elnyelte lába nesztét,
Fehérlő kötényét felfogta vigyázva,
Kóbor cigányok nehogy észrevegyék.
Félvállát korpászsák marta pirosra
(Két kis malacunknak vette kilóra).

Sok szorongó érzés szaporábbra szedte
Göröngyön megcsukló, mezítlen lábát.
Sürgette a tarló, vezette a mesgye:

Odahaza éhes gyerekek várják.
S ahogy kigyúltak az első csillagok,
Szép szavakat súgott és úgy szoptatott.

Két szepegő bátyám ott várt ránk a réten.
Felrezzentek s versenyt futottak felénk,
Hogy ki-ki közülök elsőnek érjen,
S árássa panasszal anyámat, szegényt.
Kutatták kosarát s ő csak hallgatott,
Mert, hogy helyette sírtak a csillagok...

Ellenünk volt minden: a mostoha város,
És itt a sóvár, hétszázholdas gazda...
S felettünk a későőszi éj, az álmos,
Mely hajnalra arcunk fagyosra nyalta.
Jó édesapánk szombat estelente
Fejét kezébe hosszan eltemette.

Mindenszentek napján már jégvirág nyílt,
Falakról zord fagy pergette a meszet.
Bent a temetőben, friss és régi sírok
Hantján akkor ősszel sok zokszó esett.
S úszott az égúton sok varjúsereg,
Mint fekete, riadt halottasmenet.

Kicsi parasztlányok morzsolóba jártak
És véres pendellyel tértek meg haza.
Utána városba mentek cselédlánynak,
S a síró anyáknak elfúlt a szava,
Mert az intező félzsák búzát adott
És jóságánál nem volt mi sem nagyobb...

Elcsendesedtek a kukoricagórék,
Csak lécei közt bujkáltak a szelek,
És jó Kistamásék, meg jó Nagypalócék
Örvendtek egy-egy finom levél felett:
»Tudatom továbbá, hogy a jó Stein úr
Szép babos kendőt adott ajándécul...«

Aztán visszahúllt a fáradt okularé,
Fénytelen szemmel, mint ki sokat látott.
Feküdt a család is, de az égvilágé
El nem hagyták most az estimádságot.
Szobájuk sarkain, szentképek fölött,
Keresztespókjuk új szálakat szövött.

Az első hópelyhek akkor éjjel hulltak,
Mert valahonnan felszálltak a könnyek
S idegen tájakról úgy indultak útnak,
Mint kik vissza már csak meghalni jönnek.
Egyik rétebe merült, másik vádolón
Megtapadt a góréén s ablakágyakon.

Megöszült, elnémult, felpuffadt a nádas,
S reggelre arcán jéglepel merevült.
Oldalán a csontos, tar jegenyéágak
Dárdás őrségként vigyáztak merevül.
S szökdőstek felőle mikor este lett
Hajlongó manók, nádvágó emberek.

Beázott a tetőnk, nádat mégsem kaptunk,
Mert a vén Báics vagonba rakatta.
Am se tél, se gazda nem fogott ki rajtunk:
Örködött felettünk apánk alakja.
Az akácerdőbe járt el gallyakért,
S kis kezünk dörzsölte, ahogy visszatért.

Karácsonytájt anyám már csak mávét sütött,
Zsidóhoz került búzánk meg az ára.
Kis kamránk kiürült, nem nyeltünk csak kődöt,
Két hizónk cigány vitte lakomára.
Éhes rokonként rontott ránk a nincsen,
Kezét otthagya soká' a kilincsen.

Egyszer hült helye lett házunkban a késnek
S anyám riadtan nézte a kenyeret.
Aztán borotvát vett, apámra nézett,
Majd mindkettejük szívből felnevetett.
S ahogy szép kezű a karajt leszelte,
Örömben újult szívük szerelme.

Ajtóink hóvihar hordta be reggelre.
Egymást ásták a cselédemberek.
Míg ők kékre fagytak, a kastélyterembe
Izzó cserépkályha ontott meleget.
Cselédsporhetokban tehéntrágya égett,
Az is vasárnap, ha főztek ebédet.

Hófúvás zárta el egyszer a kiserdőt,
Mégis elindult özvegy Papné lánya.
Ki sem vette észre, hogy a Jancsi gyerkóc,
Fagyról nem tudván, kiosont utána.
Visszaút talált rá gallyhozó nénje,
S becézte hazáig, mintha még élne...

Jóska bácsi, az ács szegelt kis koporsót,
Siratóasszonyok éjjel körülülték,
Mint csúf, fekete, rikácsoló hollók,
S anyja rátette cirokhegedűjét.
Úgy vitte másnap két legény a ládát,
Mint akik a szavuk beléje zárták.

Papucsos asszonyok, didergő leányok
Fel-felbuktak a befűtt betyárvölgyben,
Szájön csókolván az alvó pusztaságot,

Méhük terhétől gyönyörbe gyötörten.
S mert ég s föld hóval tömte felnyíló szájuk,
Szél víjogta el nagy, asszonyi átkuk.

... Aztán petyhüdt szárnyal útjuk berepülte,
Pehelytollával egyengette nyomuk,
Amely — mint fehér szemfödélén csipke —
A meredt pusztán tekeregve vonult.
Végül lehullt a dombok mögött,
Mint akit a zord csönd általdőfött.

Vezérük lett a gyász, a síri, szürke csönd,
Az mutatta meg a temetőkaput,
Ahol már várt a pap, ki latinul köszönt,
S bámult, hogy a lányok szégyelték maguk.
Talárján sok ékes, drága cifraság
Emelte minden cirkalmas mondatát.

Feltűnt a földkupac, megállt a két legény,
Mint mélységes tóban két kemény cövek.
Az élet végén — hol nincs úr és szegény —
Nem talált szóra a két komor követ.
»Sebeslábú fiam, fürge Jancsikám!«
— Röppent a jajszó s zokogtak mindahány.

Csúszott a két kötél, zörgött a kis verem,
S mint öl mélyén a kín, megült a láda,
Míg a pap szájáról szűnös-szüntelen
Pergett az ég felé a szolgáló-hála.
Ahogy végezett, megtörölte orrát,
S mondta, hogy a díjat a paplakra hozzák.

Gyerekekkel és gyásszal áldott asszonysereg,
Ős tájon bolygó, titokzatos népség,
Ment s méhükben a magzat jéggé meredt,
Mert az útjukat rossz istenek mérték.
Rossz ispán-istenek, intéző s gazda
Várt leányukra s pipacsvágyaikra ...

III.

»Születés, koplalás, betegség, temetés« —
Esténként a cseléd ilyesmit gondolt,
S hogy Báics élete zabálás, heverés,
Nem gyötrik emésztő kínok és gondok.
Istállójaszólnál, etetés közben
Gyakorta kitörtek, többen és többen.

De ott járt az ispán hú kopófülekkel,
Felmondást említvén, gyorsan szétcsapott,
S csak néztek rá némán, szűk, szűros szemekkel,

Míg keményre fagytak, mint a jégcsapok.
Oklöt szorított, — apám se tett többet,
Míg a vágyai nőttek s meg nem törtek.

Éjjel szakajtót font, nádat vágott nappal,
Kis ceruzával noteszlapon számolt,
És mondta anyámnak: »Nézd, itt lesz az ablak,
S benne muskátli, ha lesz még egy lányod...«
Ilyenkor szűk volt a kis cselédszoba,
Mert csorduló szerelmük nem fért oda.

Nem is volt egyebük — tán csak ez az álom,
Hogy kölcsönpenzen kapnak majd egy portát,
Amin építenek, még az évben, nyáron,
Bár a gerendát szálanként is hordják.
S minden szentgyörgynapkor ház elé ülnek,
Máskor, ha nem is — akkor oda ülnek...

Míg így játszott velük a könnyű képzelet,
Izmos suhancként ott termett a tavasz;
Pipaccsal lázított, fecskével sürgetett,
S csak apám értette, hogy mit is akar.
Szegényes motyónkat szekérre rakta,
S mentünk, míg utánunk lesett a gazda.

Tornyos lett a kocsi, elért rajta minden,
Kontyába tűzve még a meszelő is —
Vállán két kis bátyám kurtaaljú ingben.
»Le ne essetek, jaj, isten őrizz!«
Kiáltott anyám, fejem eltakarva
És kocogott, hogy apám el ne hagyja...

Baljában kisedény kukoricát rázott,
Csalta kocsink után kis malackánkat.
Ahogy tünedeztek a cselédlakások,
Egyre pirosabb lett arca anyámnak.
S hogy a falunál elértük a dombot,
Apámmal együtt hálaistent mondott...

Sebesen pergett a szélmalom-vitorla.
Olyan volt, mintegy óriás vénasszony.
Ki a faluszélen arcát szélnék tölja,
Nyelvet ölt, de hangja nincs, hogy szólhasson.
Ahogy elhaladtunk, ráfujt kocsinkra,
Két szájítató bátyám összeborítva.

Szúrós asszonyszemek lestek ki az útra,
S anyám restelkedve feltolta kontyát;
Apám meg kalapot emelt újra s újra,
Hangosan köszönvén, hogy meg ne szólják.
Emberfia előtt nem nézett félre,
Szemében égett igaz embersége.

Úgy tolt a kocsi, hogyha kátyún billent,
Mint lovát kímélő, vándorló nomád.
Kemény volt, mint egy bús, lázadó félszent,
Ki hittel és daccal cseréli honát.
Nem, a cselédsors soha meg nem törte,
Mert ősi jogot érzett minden rögre.

Törvénykönyv nem írta sehol ezt a jogot;
— Ó, akkor régen kiforgatták volna! —
Tarló álma ez, mely nyárfényben lobog
S a cselédviskókat pirosba vonja.
Kik lánghévétől tengertájjra szöknek, —
Nincs ilyen álma senki úri dögnek!...

Anyám mind eladta pehelyszép vankosát,
S lányujjon csipkézett, lengyolcs ingeit.
Apám szakállal járt, akár egy ős kozák,
S egy pálinka-pénzt hat hétig zsebbe vitt.
Mégis, hogy végtére kész lett a házuk,
Az adósok gondja vetette ágyuk.

Csalni kellett volna, testvért megrabolni,
Gazdagot megölni s elvenni pénzét,
Hogy nadrágunk bele sohase lőgjön ki,
S ne marjon folyton a százfogú éhség...
S mind csak apám csalták váltoval s bérrel;
Anyám lelkét ölték nappal és éjjel.

Télidőben egyszál vékony ruhájában
Papucsosan, frissen intett az útnak —
Ki tudja, hányszor, hogy kékre-zöldre váltan
Kutassa a tornyát álmos faluknak.
S míg ismét meg nem pillantott minket,
Szívébe a gond ezer tövist hintett:

— Hátha gyufát leltünk s elégtünk bezárva,
Vagy hegyes-kést egymás szemébe szúrtunk...
Nem! ezt nem érdemli... de, úristen, hátha
Kiszöktünk s a Krivaj vizébe fúltunk?!
S mikor kulesa csörrent, ablakra nyomtuk
— Három kicsi fogoly — kis pisze orrunk...

Ám az ilyen öröm nem sokáig tartott:
Anyánkat a gond elvette tőlünk;
Teknő mellé állt és nagy-mélyet sóhajtott —
Így lett ezer veszély ismét az örünk.
Szánkó után futott két virgonc bátyám
S én mindig ott csüngtem egyikük hátán.

Nyúlcsapást kísértünk a végtelen rónán
S azt sem vettük észre: rossz cipőnk elázott.
Mint sok fehér lepke, úgy hullott a hó ránk —

Röptükben a kedvünk égig cikázott.
Titok volt a csend és minden kis cserje
Bajszos, vén nyuszikkal, rémmel volt telve.

S ha elért az alkony a temető sarkán,
Szemünkbe csaptak az ecetfa-gallyak.
Cicelle hintázott a Hold sárga szarván
S meleg esti mesék szívünkbe fagytak.
Sebest futottunk, lágyan mellbeütve,
Mikor felénk szállt apánk hívó füttye.

Kemencére került elázott kis gúnyánk,
Előbb azonban méltón meglakoltunk
S úgy aludtunk el, mint három riadt, hunyt láng.
Álmunkban, mégis, kicsi nyulat fogtunk.
Így vált eggyé bennünk való és álom,
Hogy mindkettő csaljon s egyik se fájjon.

Éjjel citeraszó s halk énekszó költött.
Apám árnya megnyúlt a meszelt falon
S úgy tűnt: édesanyám éppen abba öltött
Szép óvatosan, hogy ne fájjon nagyon...
Elnéztem hosszan, szívdobogva — mintha
Kinek sem volna ennél nagyobb titka.

Aztán fölénk hajolt, két szemem lehunytam
S öltögető karját még szebben láttam...
Csak most már tél-szél dúdolt ablakunkban,
Majd hosszú — hosszú csönd lett a házban.
Halkult a hangja, majd megállt az óra
Ezerszer csodált, fürge sétálója.